

Börja inte med dig själv

Maine de Biran (1766-1824) bryter med dualismen mellan ett inre medvetande och en yttre värld. Det är inte så att vi uppfattar eller tar in världen runt omkring oss. Han lämnar alltså dualismen mellan världen och en subjektiv upplevelse av världen.

Handens gripande ligger nära medvetandets begripande i de Birans filosofi. Det är inte medvetandet som leder till handling utan handling som leder till medvetande. Gripande gör att vi greppar. Greppet kommer inte före gripandet.

Motstånd leder till medvetande - inte tvärtom

I Paul Ricoeurs läsning av Maine de Biran betonas hur vårt existerande kommer ur motstånd, "existing is resisting"[\[1\]](#). Självet uppkommer ur ett motstånd mellan vår kropp och andra kroppar. Det här ersätter föreställningen om en yttre värld och en inre subjektiv bild av den yttre världen.

När ting och andra människor gör motstånd får vi möjlighet att bli självmedvetna. För de Biran är beröring och motstånd avgörande för hur både medvetandet och självet skapas. Motstånd kan här läsas som hinder, att materia och kroppar hindrar våra rörelser. Det går inte att beröra eller bli berörd utan hinder. Medvetandet skapas därmed genom kropp och kroppslighet, inte som en motsats till kropp.

Det finns inget andligt medvetande. Ren andlighet skulle vara omedvetenhet.

Anden uppfattar alltså inte material, medvetandet uppfattar inte kroppen. Det är snarare själva fattandet som blir medvetande. Det är genom att fatta tag och svårigheten i att flytta, ändra eller göra om, som medvetande blir medvetet. Medvetande och kropp kan därmed inte åtskiljas som i dualismerna ande och materia, andlighet och världslighet, ett inre och ett yttre.

Det finns ingen andlig verklighet skild från en materiell verklighet.

Beröring

Med Maine de Birans analys visar Ricoeur att vår sorg och glädje, vår smak för

känslor, kommer ur beröringen, "its aptitude for feeling is revealed most characteristically in the sense of touch"[2].

Självvet kommer inte ur en själv utan från den andre och från annanheten; "that selfhood implies its own 'proper' otherness - for which the flesh is the support"[3].

Därmed vänder vi på Husserls föreställning om den andre som en annan som mig, det blir istället jag själv som är något annat[4]. Vi är inte som varandra, vi är något annat. Vi måste därmed lämna identiteten och likheten som förklaring till både oss själva och andra.

Och vi överger dessutom föreställningen om ett inre äkta jag som skulle påverkas av det världsliga. Då finns det inget inre äkta som behöver ut, något genuint inre som vill uttrycka sig. Politiskt motstånd, texter, dialog och tal är inte uttryck för en inre mening hos en avsändare. När vi talar eller gör motstånd sker inte en ofullständig överföring av en bild av ett inre äkta jag.

Det är snarare svårigheten i att tala och skriva som producerar mening. Det är motståndet mot motstånd som bygger politisk mening. Svårigheten i att genomföra politiska lösningar producerar politiskt medvetande. Medvetandet föregår inte politisk förändring.

Paranoid politik

Med Maine de Biran blir det möjligt att bryta med en paranoid föreställning om politik, motstånd, känslor eller kommunikation. Meningen gömmer sig inte bakom eller bortom. Meningen i samtal och överenskommelser finns där i samtalet inte bortom, inte gömt i kod, ett mål eller en avsikt. Politiken förverkligar politik. Att göra politik till taktik och strategi där mål och medel radikalt separeras blir därför en mystifiering av politiken.

Våra händer och vårt tal sträcker sig ut och berör. Vi kan bara beröra det som gör motstånd. "Maine de Biran is therefore the first philosopher to have introduced one's own body into the region of nonrepresentative certainty". de Biran bryter med den representativa världsbilden. Världen reflekteras inte in i våra tankar eller in i medvetandet. Den representativa världsbilden motsvarar vad som i Deleuze och Guattaris Tusen platåer framställs som paranoid filosofi: Att den egentliga eller riktiga världen skulle finnas gömd bakom det vi

uppfattar och ser. Att det vi uppfattar skulle vara en vag bild av verkligheten.

När grupper gör motstånd, när folk tar gemensamma beslut, då utövas politik. Politik är försöket att lösa problem och att förverkliga de samhällen vi vill leva i. Politiken finns därmed inte bortanför det som förverkligas i den politiska handlingen. Det är bara genom att försöka förverkliga som politiken kan misslyckas. Motstånd är därmed inte ett medel till politiska beslut. Motstånd är politiska beslut. Motstånd är att leva det politiska. Motstånd håller på att förverkliga. Därför möter motståndet motstånd.

Här hamnar vi nära Gandhis föreställning om att mål och medel måste bli ett. Detta innebär inte en naiv tro på att den politiska handlingen totalt skulle kunna genomföra sitt syfte. Då skulle det politiska vara över. Men det innebär att motstånd och politik misslyckas igen och igen, och just därför kan det hela tiden justeras.

I den paranoida politiken, i det paranoida motståndet, är det politiska beslutet uppskjutet på framtiden. Den paranoida politiken tänker sig dessutom att det är någon annan som ska genomföra politiken. Det politiska målet blir något utopiskt frånvarande. Den paranoida politiken måste därför föreställa sig världen linjärt: ett medel skulle genom en orsakskedja leda till det ännu frånvarande målet. Men det linjära är bara ett specialfall, ett undantagsfall. Gandhis motstånd byggde istället på att målet är medlet till målet. Gandhis motstånd gör oss alla till politiker. Det är en politik som bygger vidare på misslyckanden. När vår politik gör motstånd, och när materian gör motstånd, då skapas möjligheter att innovativt justera och bygga vidare.

Vi repeterar våra politiska lösningar och andra kan repetera dem. Så sker politisk förändring. Istället för en linjär politisk orsakskedja får vi istället imitationskedjor och repetitioner som lägger sig i resonans och dissonans med varandra.

Börja inte med dig själv om du vill förändra världen

Det är inte bara vårt medvetande och vårt själv som skapas genom den andre. Enligt Ricoeur skapas även subjektet och aktören genom den andre. Det är den andres tillskrivande som gör mig till författare av mina handlingar, "the self-

designation of the agent of action appeared to be inseparable from the ascription by another, who designates me in the accusative as the author of my actions.”[\[5\]](#) Genom att bli affekterad av varandras handlingar kan vi tillskriva handlingar till sig själv eller till någon annan.

Det är i handlandet subjektet växer fram.

Med hjälp av Lévinas filosofi visar Ricoeur att den andre verkligen är den andre. Det går inte att reducera den andre till samma som mig eller som identisk med mig eller likadan som mig. Motstånd, rätt, solidaritet och moral kommer alltså inte ur att andra är precis som mig eller lika mig, utan från att de verkligen är andra.

Identitet med varandra och föreställningen att vi egentligen skulle vara samma blir totalitära tänkesätt. De omöjliggör relationer. Det som är identiskt kan inte ha relation. Relationerna ersätts då av helhet eller av samma sort. "Because the Same signifies totalization and separation, the exteriority of the Other can no longer be expressed in the language of relation."[\[6\]](#)

Därmed blir det mer begripligt då Nietzsche attackerar det dåliga samvetet. Dåligt samvete handlar om mig själv, om hur duktig jag är, inte om solidaritet med den andre. Det värsta, enligt Ricoeur, är att ersätta det dåliga samvetet med det goda samvetet. Solidaritet med andra ersätts då med själv-rättfärdigande.[\[7\]](#)

Föreställningen att man måste börja med sig själv, eller leva rättfärdigt själv, krossar möjligheten att den andre har ett eget värde, ett värde som inte kommer från mig eller från att vi är samma. Vi är solidariska med andra för deras skull inte för vårt goda samvetes skull eller för vårt välmående. Politik är att genomföra, och ta beslut om saker, som berör varandra. Politik är också att beröra varandra för att genomföra saker tillsammans.

Per Herngren

2009-11-02, version 0.2

HEIDEGGER

Börja inte med dig själv II

Omedvetandegöra

När vi hanterar saker och ting handlar det inte om att ha dem närvarande i medvetandet utan om att ta dem för givna. Ju mindre vi tänker på hammaren desto lättare blir det att hamra[\[8\]](#).

Vi får med Heideggers berömda verktygsanalys från 1919, skilja på när verktyg och saker används, eller när de är närvarande i medvetandet. När hammaren används är den redo i handen men frånvarande i medvetandet: "the hammer is $\square$ ready-to-hand as equipment."[\[9\]](#)

Det som blir närvarande för oss är antagligen trasigt eller så fattar vi inte hur vi ska använda det. En komplikation har uppstått. Saker och ting gör motstånd och vi behöver tänka till. Verktygets eller materialets motstånd gör att det tränger sig på.

Medvetande och närvaro kommer alltså inte inifrån. Tvärtom, det kommer ur att något tränger sig på. When we notice what is un-ready-to-hand, that which is ready-to-hand enters the mode of obtrusiveness."[\[10\]](#) Hammaren blir i komplikationen närvarande för oss "present-at-hand". "Only now are we given any access to properties"[\[11\]](#).

Detta innebär inte att vi vid komplikationer blir helt medvetna om verktyget eller materialet. Det är bara det vi fokuserar på, problemet vi behöver lösa, som blir närvarande i medvetandet. Komplikationer gör att medvetandet får möjlighet att plocka ut saker ur sina sammanhang, ur dess värld.

Det som fungerar är frånvarande i medvetandet, det är då kvar i sin värld. Hammare och verktyg som används fungerar genom sina sammanhang och kopplingar. Det är dessa sammanhang och kopplingar som är hammarens värld.

Heideggers analys av hammare kan även användas på våra kroppar. På somrarna dansar jag salsa. Det händer att jag börjar tänka på mina steg eller mina fötter när jag dansar. Då tappar jag snabbt rytmen.

Jag minns de första danskurserna i salsa. Då hamnade fötterna i medvetandet. Jag försökte fatta hur jag skulle göra en Di-le-que-no eller en annan salsatur.

Det var först när stegen och turerna satte sig i benen och i kroppen, och när jag slutade tänka på dem, som jag upplevde att jag dansade salsa. Salsa är inte individuell kunskap. Man dansar salsa med varandra, med musiken, med stämningen på dansgolvet, med den dansstil som är populär just det året. Salsa fungerar i en salsavärld.

Saker och ting är involverade i varandra. De tilldelas uppgifter i förhållande till varandra. De är anvisade till varandra. Det är det här involverandet i varandra som bildar värld i Heideggers filosofi. I en värld finns inte individuella kroppar eller saker. De existerar inte som atomer. Med Deleuze kan vi säga att handlingar, kroppar och saker istället bildar kompositioner och molekyler. Med Heidegger skulle vi säga sammanhang, involverande, utsatt, utslängd, påträngande.

Verkligheten är inte närvaro

Heidegger hävdar att det är olyckligt när en filosofi gör sig skyldig till att reducera verkligheten till någon form av närvaro[\[12\]](#). Här bör Heidegger läsas som att det därmed även blir olyckligt ifall verkligheten reduceras till medvetande. Att leva i världen och att leva tillsammans handlar främst om att förhålla sig omedvetna.

Att arbeta ihop, att politiskt förändra samhällen, att göra motstånd tillsammans, eller att bara umgås med varandra, allt detta kräver mer frånvaro än närvaro. Politik, motstånd och gemenskap gör oss omedvetna när det börjar fungera.

Det är när relationer inte fungerar, när saker går söner, när vårt engagemang möter motstånd, det är då medvetandet blir medvetet om saker och ting.

Politik handlar inte om att bli politiskt medveten. Motstånd handlar inte om att vidarebefordra information om allt elände i världen. Visst, ibland gör vi misstag, vi behöver rätta till problem. Då gör vi oss medvetna ett tag för att sedan kunna lämna problemet bakom oss, för att kunna omedvetandegöra oss igen.

Folkrörelser, folkbildning, protestgrupper och motståndsgupper fastnar dock ibland i en övertro på information och medvetande. De tenderar att överösa andra med information om alla möjliga problem i världen, problem vi för

tillfället inte klarar av att lösa. De missar därmed Heideggers kanske mest avgörande filosofiska insats. En fungerande politik handlar inte om att göra oss medvetna utan omedvetna. Medvetande behövs, men det är tillfälligt. Det är när vi hindras, när vi får problem med att lösa politiska problem, det är först då som medvetandet behöver bli medvetet. Och det medvetandet kommer inte från den politiske aktören utan från problemet självt, från motståndet.

Arkivet som förutsättning för motstånd

Heideggers verktygsanalys har främst använts för att bryta med närvaron inom filosofi och vetenskap. Men jag menar att vi också behöver den för att bryta med övertron på information inom politisk aktivism och motstånd. Verktygsanalysen behövs dessutom för att göra upp med medvetandegörandet inom folkbildning.

Ett avgörande verktyg för politiskt arbete och motstånd är arkivet. Arkivet gör det möjligt för oss att glömma. Arkivet handlar inte främst om att ha information utan om att bli av med den. Arkivet kan skydda vårt minne och vårt medvetande från närvaron, från informationen.

Under politiskt förändringsarbete stöter vi på problem och vi behöver ibland plocka fram tidigare misstag och erfarenheter för att lösa dessa problem. Medvetandet behöver bli medvetet. Men när våra lösningar börjar fungera behöver de ramla ur medvetandet igen. Politik strävar åt omedvetandegörandet.

Globalisering och lokalisering

Heideggers analys av avstånd och närhet blir högaktuell för analysen av internets och mobilernas betydelse för motstånd och aktivism. Låt oss sätta på oss Heideggers glasögon för att begripa hur digitaliseringens fungerar för politisk aktivism.

Heidegger observerade att ens glasögon är längre bort, och mer frånvarande, än den bekante jag just upptäckte där på andra sidan gatan.

På motsvarande sätt som glasögon fungerar datorer, nätverk, skärmar, högtalare och datorprogram. När jag skypar (en variant av röst- och videosamtal över internet) med min vän Mikael sitter han på ett kontor i

Guatemala City och arbetar med mänskliga rättigheter. Själv sitter jag på mitt kontor i Hammarkullen. Det är sju timmars tidsskillnad mellan oss. Men Mikael är ändå närmare än datorskärmen som visar Mikael's bild. Hans röst är närmare än de högtalare rösten kommer från.

2005 deltog jag i en motståndsgrupp som klippte upp stängslet och gick in på kärnvapenfabriken i Aldermaston i England. Vi var elva deltagare från fem nationer. Därinne planterade vi vin och fikon. Vi greps men släpptes efter 36 timmar. I väntan på rättegången åkte vi hem: Treena till Australien, Thomas, Martin och jag till Göteborg och Stockholm. Andra i vår grupp åkte hem till Holland, Irland och olika platser i England. Vi höll kontakten och tog rättegångsbeslut med hjälp av Skype och email. Det hände flera gånger att Thomas och jag satt framför våra datorer i Majorna respektive Hammarkullen och pratade innan vi gick och lade oss. Genom en grön Skype ikon upptäckte vi att Treena i Australien också satt framför datorn, fast hon åt vanligtvis frukost när vi skulle lägga oss. Vi tre samtalade en stund, konspirerade inför rättegången, och kollade av hur de andra mådde. Gemenskap, stöd, omsorg och konspirerande lokaliserades ut över världen samtidigt som närhet skapades.

Med Heidegger blir det därmed möjligt att ge lokalt politiskt arbete en annan innebörd än vi kanske är vana vid. Lokalisering av politik och motstånd koncentreras ibland till en enda plats eller en region. Men detta är bara ett specialfall av det lokala. Motstånd mångfaldigar sig själv som repetitioner, erfarenheter och berättelser. Därmed mångfaldigas det lokala. Motstånd sprids som smittor just genom att lokaliseras.

När motstånd sprids runt om i världen, eller globaliseras, så är det alltså inte så att det lokala minskas eller försvagas. Tvärtom, spridning är lokalisering, spridning skapar mer lokalitet. Vi kan alltså inte ställa upp det lokala och det globala som motpoler på en skala.

Inte heller värld och det lokala är varandras motpoler. Det är lokaliseringar som skapar världar. Värld är inte en container som innehåller saker och ting. Värld är kopplingar mellan saker och ting.

Heidegger undergräver motpoler som skapas genom en politisk teori som bygger på medvetande och närvaro. Han undergräver dessutom den linjära föreställning om orsak och verkan som sätter medvetandet före handling.

Det handlar inte om att ta bort närvaro och medvetande. Närvaro och frånvaro, medvetande och omedvetande, är viktiga delar av motstånd och aktivism. Men det politiska linjära tänkandet som sätter information och medvetandet före handlandet måste ersättas med rimligare föreställningar om hur politiskt motstånd och politisk förändring går till.

Per Herngren

2009-11-24, version 0.1

Fotnötter

[1] Paul Ricoeur, *Oneself as Another*, The University of Chicago Press, 1994, p 322.

[2] Paul Ricoeur, *Oneself as Another*, The University of Chicago Press, 1994, p 324.

[3] Paul Ricoeur, *Oneself as Another*, The University of Chicago Press, 1994, p 324.

[4] Paul Ricoeur, *Oneself as Another*, The University of Chicago Press, 1994, p 326.

[5] Paul Ricoeur, *Oneself as Another*, The University of Chicago Press, 1994, p 329.

[6] Paul Ricoeur, *Oneself as Another*, The University of Chicago Press, 1994, p 336.

[7] Paul Ricoeur, *Oneself as Another*, The University of Chicago Press, 1994, p 347.

[8] Martin Heidegger, *Being and Time*, trans. J. Macquarrie, Robinson E., Harper & Row, 1962, p 98.

[9] Martin Heidegger, *Being and Time*, Blackwell Publishing, 1962, p 200.

[10] Martin Heidegger, *Being and Time*, Blackwell Publishing, 1962, p 103.

[11] Martin Heidegger, *Being and Time*, Blackwell Publishing, 1962, p 200.

[12] G. Harman, "Technology, objects and things in Heidegger", *Cambridge Journal of Economics*, 2009, p 4.

Innehållsförteckning

1. [Motstånd leder till medvetande – inte tvärtom](#)
2. [Beröring](#)
3. [Paranoid politik](#)
4. [Börja inte med dig själv om du vill förändra världen](#)
5. [Heidegger](#)
6. [Börja inte med dig själv II](#)
7. [Omedvetandegöra](#)
8. [Verkligheten är inte närvaro](#)
9. [Arkivet som förutsättning för motstånd](#)
10. [Globalisering och lokalisering](#)